

- проблеми дослідження) // *Cantus Catholici a duchovná pieseň 17. storočia v strednej Európe.* – Bratislava, 2002. – С.155–166.
14. Žeňuch P. *Medzi Východom a Západom: Byzantsko-slovanská tradícia, kultúra a jazyk na Východnom Slovensku.* – Bratislava, 2002; Див. також: Žeňuch P., Cyril Vasil'SJ. *Cyrillic Manuscripts from East Slovakia. Slovak Greek Catholics: Defining Factors and Historical Milieu.* *Cyrilské rukopisy z východného Slovenska. Slovenskí greckokatolíci, vzťahy a súvislosti.* – Roma – Bratislava – Košice, 2003. – С.319–320; Його ж: *Kyryllische paraliturgische Lieder. Edition des handschriftlichen Liedguts im ehemaligen Bistum von Mukačevo im 18. und 19. Jahrhundert. Cyrilské paraliturgické piesne. Cyrilská rukopisná spevníková tvorba v bývalom Mukačevskom biskupstve v 18. – 19. storočí.* Herausgegeben von Peter Žeňuch. – Köln – Weimar – Wien, 2006.
 15. Žeňuch P., Medwedyk J., Žeňuch K. *Jazykovo-historický, kultúrny a literárny vývin hraničného slovensko-ukrajinského regiónu v 18. a na začiatku 19. storočia // XIII. Medzinárodný zjazd slavistov v L'ubl'ane. Príspevky slovenských slavistov.* – Bratislava, 2003. – S.171–184.
 16. Зосим О. *К проблеме святы украинского и словацкого духовного песенного творчества XVII – XVIII вв. // Київське музикознавство.* – К., 1998. – Вип.1. – С.28–33.
 17. Штерн Д. *Відносини набожних пісень до літургії у східних слов'ян в XVII–XVIII ст. // Slovensko-rusinsko-ukrajinské vzťahy od obrodzenia po súčasnosť.* – Bratislava, 2000. – С.321–330.
 18. Škoviera A. *Stretnutie východnej a západnej teológie v spevníku J.Juhaseviča z roku 1811 // Slovenská, latinská a cirkevnoslovanská náboženská tvorba 15. – 19. storočia.* – Bratislava, 2002. – S.403–421.

The article focuses on the research of the history of spiritual song in the Transcarpathian Ukraine in the XIX century. Special attention is drawn to the manuscript song-book (collections of songs) of the second half of the XIX century. Their detailed archeographic description and the textological study of some selected text have been made.

Key words: spiritual song, manuscript song-book, Transcarpathian Ukraine.

УДК 783.65

ББК 85.319.9

Ірина Матійчин

УКРАЇНСЬКА ДУХОВНА ПІСНЯ В ГАЛИЦЬКИХ АВТОРСЬКИХ ПІСЕННИХ ЗБІРКАХ КІНЦЯ ХІХ – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст.

У статті розглядаються авторські збірки українських духовних пісень, видані в Галичині наприкінці ХІХ – у першій половині ХХ ст., як важливі джерела вивчення духовних пісень цього періоду. Аналізується їх склад, структура, призначення, пропорції старого й нового пісенного матеріалу тощо. Звертається увага на пісні з авторських збірок, які зазнали змін під час передруку, і виявляється характер цих змін.

Ключові слова: паралітургійний спів, церковно-народні пісні, пісенний матеріал, самолівка, богослужбові піснеспіви, гармонізація, фактура.

В історії української духовної музики, через вимушене припинення її творчого життя та наукових досліджень, залишається багато білих плям, до розкриття яких науковці мають змогу долучитися тільки в наш час. Однією з таких недосліджених ділянок є українська духовно-пісенна творчість кінця ХІХ – першої половини ХХ ст., що активно розвивалася в Галичині. Саме вона, продовжуючи давні духовнопісенні традиції, склала підвалини сучасного етапу розвитку українського духовного піснярства. Важливість і актуальність кращих духовнопісенних зразків кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. виявляється в їх практичному використанні в храмах і поза ними в наш час. Тому, звільнившись від атеїстичної ідеології і пов'язаних із нею заборон, своєчасним і потрібним є вивчення джерел українського духовного піснярства, зокрема авторських духовнопісенних збірок кінця ХІХ – першої половини ХХ ст.

Перші спроби фахово висвітлити видання духовних пісень згаданого періоду, зокрема авторських збірок, проявилися тільки з постанням незалежності України. Вивченню авторських співаників передували видані у свій час рецензії на вихід у світ низки збірок. Деякі з них стали єдиним свідченням, що характеризує склад на сьогодні втрачених співаників.

Авторські збірки окремих авторів розглядаються науковцями в контексті вивчення їх творчої спадщини. Так, на вміст збірок, до випуску яких спричинилися В.Матюк і О.Нижанківський, звертають увагу І.Бермес [1], О.Осадця та Л.Соловій [2, с.477–490]. Збірки Й.Кишакевича згадуються в дослідженні В.Гордієнка [3]. Більш детально проаналізовано духовнопісенні збірки Й.Кишакевича в праці Л.Кияновської [4]. М.Черепанин розглядає збірки церковних пісень, у т. ч. й авторські, як посібники, що часто використовувалися в школах для навчання співу [5, с.265–274]. Збірки інших авторів духовних пісень залишаються невідомими для широкого загалу. До сьогодні не проводилось і комплексного дослідження авторських духовнопісенних збірок.

Мета статті: висвітлити виявлені авторські збірки духовних пісень, видані в досліджуваній період, та їх значення як духовнопісенних джерел.

Завдання статті: проаналізувати склад виявлених збірок, їх структурні тенденції, призначення пісень; визначити співвідношення старого й нового пісенного матеріалу; уточнити авторство й час написання окремих пісень; проаналізувати зміни в передруках низки пісень; виявити пісні, єдиним джерелом яких виступають авторські збірки.

Перші збірки нових духовних пісень, визначальною рисою яких була їх народна мова та фонетичний правопис, завдячують виходом у світ Леву Жулинському, греко-католицькому священнику й редактору кількох популярних часописів, у т. ч. “Книжечки місійної”. Це збірка “Молебні часи”, підготовлена Остапом Нижанківським та Теофілом Луциком (“Книжечка місійна”, 1898, ч.11–12) та неодноразові випуски “Збірника церковно-народних пісень”, що виходили в Перемишлі коштом Л.Джулинського. Уперше “Збірник церковно-народних пісень”, підготовлений Віктором Матюком та Теофілом Луциком, з’явився 1897 року. Ці збірки не згадуються в покажчиках І.Бермес, О.Осадці та Л.Соловій. “Збірник церковно-народних пісень” перевидавався два рази в 1900 та 1902 роках і є відомим саме як I випуск 1990 року. Чи перевидавалися II і III випуски “Збірника церковно-народних пісень” – невідомо. Упорядники “Молебних часів” та “Збірника церковно-народних пісень” були й авторами друкованих там пісень (В.Матюк і О.Нижанківський – музики, Т.Луцик – віршів). Тому ці збірки відносимо до авторських, хоча до їх складу входять пісні й деяких інших авторів: Р.С. (І.Луцика), С.Лепкого (авторів слів) та Л.Ремези, Г.Кончевича, М.Горчинського, Д.Бортнянського, М.Копка (авторів музики).

Оскільки “Молебні часи” мали спеціальне призначення своєрідного пісенного молитовника, то і їх структура повністю підпорядкована цьому завданню. Якщо порівняти склад “Молитовних часів” з одним із багаточисельних кишенькових видань “Щоденних молитов” отців-василіян [6], то побачимо повну порядкову й смислову відповідність пісень збірника з молитвами, за винятком молитви “Вірую”, яка, як Символ віри, за своєю значимістю вимагала особливого підходу, тому, мабуть, мала проговорюватися всіма вірними у церкві*.

За задумом редакції, “Молебні часи” мали відправлятися в церкві при певних okazіях. Після відчитання молитви мала виконуватися відповідна пісня, і так прозвучали б усі молитви по чергово у виконанні двох груп хору. Всього є 17 пісень.

Для пісень бралися за основу тексти молитов і розширювалися, деякі – мінімально, з додаванням декількох слів для римування (“За молитвами” О.Нижанківського, “Достойно єсть” Р.С. і О.Нижанківського, “Молитва до всіх святих” Т.Луцика і М.Горчинського), інші ж – ширше, із повноцінним поділом на строфи (“Царю небесний” і “Святий Боже” Р.С. і О.Нижанківського, “Пресвятая Тройце” і “О ослаби, о остави” Т.Луцика і М.Горчинського), а деякі розросталися в духовнопісенні композиції строфічної будови, опорними пунктами яких були молитовні сентенції (“В сильній надії” Р.С. і О.Нижанківського). Кілька пісень першої групи написані у вигляді самолівкових речитатій (“За молитвами”, “Достойно єсть” О.Нижанківського, “Молитва до всіх святих” М.Горчинського), характерних для богослужбових піснеспівів греко-католицької церкви.

Оскільки збірник молитовно-пісенного призначення друкувався вперше, то в кінці “Молитовних часів” міститься прохання від редакції до духовенства висловити свою думку щодо збірника чи доповнення до нього. І хоча збірник отримав схвальну оцінку в “Богословському віснику” [7, с.333], не всі пісні-молитви пройнялися в практичному церковному музикуванні,

* За текстом молитви “Вірую” згодом була створена пісня “Вірую в одного Бога” Й.Кишакевича.

оскільки й до сьогодні промовляються, а не співаються вірними в церкві. Причини цього можуть бути різними, аж до банальної інертності парафіяльних регентів. Та більш імовірно, що проказані гуртом молитви зайняли своє особливе місце в структурі церковного дійства, відмінне, хоч і близьке за призначенням та способом виконання, від церковних пісень. Кращі тексти збірника згодом увійшли до церковно-пісенних антологій у вигляді духовних пісень до Сотворителя (“Помилуй мя, о мій Боже” Т.Луцика і В.Матюка), до Духа святого (“Царю небесний” Р.С. і О.Нижанківського), до Матері Божої (“О Богородице, Діво Маріє” Т.Луцика і В.Матюка), тільки пісня “В сильній надії” Р.С. і О.Нижанківського друкувалася серед пісень, що мали виконуватися під час Служби Божої (на “Отче наш”).

“Збірник церковно-народних пісень” будемо розглядати у виданні 1900 року, тому що тільки в цьому виданні він зберігся в трьох випусках. Перший випуск містить 8 пісень, другий – також 8, третій – 11. Структура перших двох випусків, незважаючи на обмежений репертуар, нагадує богогласникову^{*}. Пісні в них, упорядковані Т.Луциком і В.Матюком, розташовуються за такою схемою: спочатку – *Пісні до Господа*, потім – *Богородичні*, *Пісні до святих*, *Коляди* і *Похоронні пісні*. Власне, розташування коляд (Різдвяних пісень) тут нетрадиційне й не зовсім логічне, у “Богогласнику” та подальших випусках набожних пісень вони стояли на першому місці в розділі *Господських пісень*.

Недбалим щодо структури виглядає III випуск, підготовлений Т.Луциком і О.Нижанківським, де пісні розташовані в такому порядку: 1 – пісня до ікони Діви Марії Латиської; 2 – пісня на Чесного Хреста; 3 – пісня до Діви Марії; 4 – коляда; 5 – пісня-молитва до Бога Царя; 6 – пісня покаяння; 7 – пісня до ікони Діви Марії в Барі; 8 – воскресна пісня; 9 – пісня до Пресвятої Тройці; 10 – пісня до всіх святих; 11 – хорал до Бога Творця. Таке довільне розташування пісень, безперечно, є кроком назад і зближує збірник швидше з деякими духовними співаниками рукописної традиції, куди пісні вписувалися в різний час і з різних джерел, ніж із друкowanими пісенними попередниками.

Репертуар “Молебних часів” і “Збірника церковно-народних пісень” базується на духовнопісенному матеріалі, попередньо надрукованому в “Книжечці місійній”. Тільки “Молебні часи” містять кілька ненадрукованих раніше пісень. Якщо “Молебні часи” зорієнтовані на нову духовнопісенну продукцію, то в “Збірнику...” знайшли місце і хорал Д.Бортнянського “Як славен наш Господь” з осучасненим текстом, і гармонізації В.Матюка давніх духовних пісень “О Всеїтая Мати” та “Вічний Покрове”, і обробки В.Матюка народних коляд “Нуте, нуте, браття-сусіди” та “Витай, Ісусе”.

Фактура пісень “Молебних часів” двоголосна, зорієнтована на співане виконання молитов вірними в церкві. “Збірник церковно-народних пісень” також містить багато двоголосних пісень (особливо III випуск), але цим не обмежується. Немало в ньому пісень, написаних для 3 – чи 4-голосого хорового складу, а II випуск “Збірника...” повністю побудований на таких композиціях. Хоча пісні “Збірника...” дублюють репертуар “Книжечки місійної”, часом вони постають у зміненому вигляді. Так, пісня до Болехівської ікони Матері Божої “Пресвята діво, світла зірнице”, представлена в “Книжечці місійній” (1892, ч.12, с.29) одноголосно, у “Збірнику...” надрукована для мішаного 4-голосого хору (I вип., с.8), а пісня “Святителю Николаю”, надрукована в “Книжечці місійній” (1895, ч.3, с.18) для мішаного хору в розмірі 6/8, із численними ритмічними блудами та нелогічними наголосами, у “Збірнику...” (I вип., с.18) подана двоголосо, у розмірі ¾, з виправленням ритмічного акцентування відповідно до тексту. В обох випадках тональності пісень змінено на півтону нижче. Пісня “Святий Боже” в “Книжечці...” (1895, ч.1, с.22) надрукована двоголосо, у II випуску “Збірника...” (с.3) – триголосо. Значної обробки й ритмічного впорядкування в “Збірнику церковно-народних пісень” (II вип., с.13) зазнала давня пісня до Матері Божої “Вічний Покрове”, надрукована в “Книжечці місійній” (1892, ч.11, с.25). Дещо оновленим постав і її текст. Таким чином, упорядники “Збірника...” творчо підійшли до пісенного матеріалу “Книжечки місійної” і, де була потреба, привели у відповідність наголоси тексту та музики, виправили ритмічні огріхи. Кількість хорових партій у піснях переважно залишалась сталою, але могла й змінюватися, розширюючись або звужуючись.

* Виданий почаївськими василіянами “Богогласник” (1790–1791) підсумував давній період розвитку української духовної пісні й закріпив широковживану в рукописних співаниках традицію структурування.

Композитори О.Нижанківський та В.Матюк видавали духовнопісенні збірки також самотійно. Так, О.Нижанківський заходами т-ва “Львівський Боян” випустив два видання “Коляд для чоловічого хору без супроводу”. На жаль, роки випуску в збірниках відсутні, але рецензія в “Ділі” за 1893 рік [8, с.3] уточнює час їх виходу у світ. Ці колядники не містять нового пісенного матеріалу, а тільки обробки О.Нижанківського давніх духовних пісень.

Про велику увагу до давньої духовнопісенної спадщини свідчать і ранні збірки В.Матюка: “Пісні церковні з різних авторів і народних напівів” для жіночого хору (Львів, 1894), “Пісні на Різдество (коляди)” для мішаного хору, “Церковні пісні” для різних хорових складів (ці збірки рукописні, без зазначення року), а також пізніші видання: “Співаник церковно-народний для шкіл народних” (Львів, 1911) та “Церковно-народний співаник” (Львів, 1924). Останні дві збірки, незважаючи на різне призначення (шкільний дитячий колектив та церковний хор) і хоровий виклад (однорідний 2-голосий і мішаний 4-голосий), об’єднує те, що вони містять як давні, так і новостворені духовні пісні В.Матюка та інших авторів без зазначення авторства, але з посиланням на “Збірник пісень церковних”, упорядкований О.Козаневичем* та Співаник ОО.Василіянів (рік видання не вказано). Тут знаходимо пісні В.Матюка “О Богородице, Діво Маріє” (слова І.Луцика), “Із над могил”, “Пречиста Діво, небесна Мати” (слова О.Лепкого)**, “О Мати Божа, до серця Твого” (слова О.Шарковського), а також гармонізації В.Матюка пісень В.Стеха (“Просимо Тя, Діво”, “О Маріє, Мати Божа”), М.Лончини (“Назарета любий цвіте”).

“Співаник церковно-народний” включає *Пісні зі св. Літургії, Пісні по св. Літургії* (куди входять богородичні пісні), *Господські пісні* з поділом на *Коляди, Страсні, Воскресні пісні* і т. д. та *Пісні до святих*. “Церковно-народний співаник” за будовою близький до “Збірника церковно-народних пісень” Т.Луцика і В.Матюка, пісні в ньому розташовані так: *Пісні на празники Господські, Богородичні, Святих, Коляди*.

Пісняр-василіянин Володимир Стех, починаючи з 1900 року, випустив ряд своїх пісенних збірок. Про деякі з них можемо дізнатися зі статті І.Филипчака і Р.Луканя в “Записках ЧСВВ” [9, с.139], а саме: “Вінець набожних пісней” (Жовква, 1900), “Народно-церковні пісні”, вип.1 (Жовква, 1902) і вип.2 (Жовква, 1904), “Ангельський хор”, вип.1 (Жовква, 1909) і вип.2 (Жовква, 1910), “Літургичні мелодії” (Жовква, 1928). Вдалося відшукати тільки два випуски збірки “Ангельський хор” отця В.Стеха. Проте виявлено не згаданий у публікації випуск “Служби Божої з додатком кількох церковних пісень” В.Стеха, виданий у Філадельфії 1917 року.

Про зміст збірки “Вінець набожних пісней” можна судити з рецензії на неї Ю.Гірняка [10, с.196–199]. У ній говориться, що “Вінець...” містить 30 духовних пісень і 3 музичні варіанти до “Христос воскрес”. Пісні нотовані на 2 або 4 голоси, більшість їх оригінальна, але є і пісні з “Богогласника” (очевидно, обробки), а саме: “Явний всему міру”, “Воспойте согласно”, “Істочниче благодати”, “Ти, Йордане, возвеселися”, “Ісус днесь”. Серед найкращих нових пісень рецензент називає такі: “З повной, широй груди”, “Вихваляйте доли, гори”, “Просимо Тя, Діво”, “Левадов, долинов”, “Зробіть Му місце”, “Витай нам, хресте”, “Відізвись, мій Боже”. Жодна зі згаданих пісень попередньо не друкувалась у періодиці. У рецензії зазначено, що пісні “Вихваляйте доли, гори” і “Левадов, долинов” отримали музичне запозичення з польського паралітургійного співу і висловлюється сумнів у необхідності такого запозичення. Відомостей щодо структури збірника рецензія не дає.

“Ангельський хор” В.Стеха містить 40 пісень, з них 34 – у вип.1 і 6 – у вип.2. Перший випуск має авторський поділ на такі частини: *Пісні до Ісуса Христа, Пісні до Пресвятої Діви Марії, Пісні на Різдество Христове*. А далі, без структурного заголовка, йдуть *Пісні до ангела-хоронителя, до святих, пісні під час Служби Божої, Страсні, Воскресні пісні* й завершує випуск пісня “Боже великий, Боже всемогучий” із зазначенням “Руський народний гімн”. Бачимо, що намагання автора структурувати пісенний матеріал випуску не отримало завершення. Розміщення *Різдвяних пісень* після *Господських і Богородичних* запозичене зі “Збірника церковно-народних пісень” Т.Луцика і В.Матюка.

*Виданий у Жовкві 1905 року.

**Цікаво, що у збірниках василіянів ця ж пісня буде друкуватися з текстом І.Луцика “Божая Мати, Чиста Дівице”.

Другий випуск вміщує дуже обмежений пісенний матеріал. Він не ділиться на частини й містить різні за призначенням пісні в такому порядку: 1 – до Духа Святого; 2 – до Святого Василя; 3 – до Господа Бога; 4 і 5 – покаянні; 6 – коляда. За винятком пісень до Господа і коляди, у піснях цього випуску проглядаються структурні ознаки двох останніх розділів Богогласника – пісні до святих та пісні покаянного змісту. Пісня “Як втиснешь до серця” (№4) має ремарку: “Пам’ятай о послідних річах, а ніколи не согрішиш”.

Більшість пісень збірки “Ангельський хор” створені на слова і музику В.Стеха, частина написана тільки на його музику, а автор слів не вказаний. Деякі пісні є гармонізаціями В.Стеха: “Богом ще перед всіх вік”, “Господь Бог предвічний”, “Землю Юдейську”. Пісні подано переважно у 2-голосому викладі, тільки пісня “О Ісусе, Ти з любови”, крім двох жіночих голосів, має підтримку баса, а гімн “Боже великий, Боже всемогучий” написано для мішаного хору. Деякі пісні, що увійшли до “Ангельського хору”, попередньо друкувалися в жовківському “Місіонарі”. Пісня “Со страхом Божим” в інших виданнях не зустрічається.

Випуск “Служби Божої з додатком кількох церковних пісень” В.Стеха містить 7 духовних пісень, написаних, як і вся Літургія, для мішаного хору. Дві з них, “Услиши, Господи” (№4) і “Под Твою милість” (№5), написані в стилі богослужбової музики В.Стеха, із зіставленням соло й цілого хору (барокові впливи), чітким фразуванням, репризою всередині побудови. До подальших випусків церковних пісень вони не увійшли, на відміну від інших пісень цього видання: “Увійди, ерею”, “О Ісусе! Ти між нами”, “О Маріє, матінко моя”, “Вірю у Тебе”. А надрукована в додатку коляда “Чудесна зірка сіяє днесь” була перевидана М.Федоровим аж 1990 року [11, с.50], тож залишалась маловідомим, хоч і досить вдалим твором. При передруках деякі пісні В.Стеха з авторських збірок зазнали незначних змін, переважно метро-ритмічних, рідше – мелодико-гармонічних.

Значний пісенний внесок в авторських збірках залишив отець Йосиф Кишакевич. Як стверджує автор монографії про нього В.Гордієнко [3, с.39], у світ вийшли 22 випуски “Духовно-музичних творів Й.Кишакевича”. На жаль, роки видання в збірничках не вказувалися. В.Гордієнко подає такі роки окремих випусків: 1912 і 1922 роки – цикли “Колядок”, 1922 р. – “Похоронні пісні”, 1924 р. – “Йорданські пісні”, 1925–1926 роки – “Воскресні пісні”. Крім того, 1898 р. були видані “Пісні під час Служби Божої на триголосний хор жіночий або мужеський”. Згодом вони були перевидані в “Духовно-музичних творах Й.Кишакевича”, ч.9, для жіночого хору [4, с.37].

Збірки Й.Кишакевич формує за призначенням, наприклад: “Воскресні пісні”, “Йорданські пісні”, “Похоронні пісні”, “Євхаристійні пісні” тощо. Назви деяких із цих збірок згодом стали назвами нових підгруп у структурі антологій церковних пісень: *Похоронні пісні, Євхаристійні пісні, Пісні під час Служби Божої, Воскресні пісні, Великопостні пісні*.

Пісні, надруковані в “Духовно-музичних творах”, автор намагається подати в обробках для різних хорових складів. Так, “Йорданські пісні”, видані для чоловічого хору (ч.7), згодом перевидуються в перекладі на мішаний хор (ч.16), а кілька воскресних пісень, надрукованих для жіночого хору (ч.13), у ч.20 подані для мішаного складу. Варто зауважити, що в “Місіонарі” (Жовква) Й.Кишакевич презентує пісні у двоголосому викладі, орієнтуючись на призначення часопису для широкого кола прихильників-непрофесіоналів. Збірки “Духовно-пісенних творів Й.Кишакевича” демонструють професійний підхід, розрахований на більш підготовлений склад напівпрофесійних (церковних, студентських тощо) і професійних колективів. У цьому ж проявляється й практична спрямованість творчості автора, який сам керував різними хоровими колективами й відчував брак духовно-пісенної продукції для того чи іншого хорового складу.

Деякі збірки Й.Кишакевича містять тільки обробки давніших духовних пісень (ч.7, ч.14, ч.16), інші – тільки його оригінальні твори (ч.9, ч.15), або поєднують одні й другі (ч.13, ч.20).

На жаль, збірки Й.Кишакевича зовсім не розкривають авторство віршованих текстів. Більшість поетичних основ пісень Й.Кишакевича дотепер залишаються без адресата, частину вдалося ідентифікувати з інших джерел.

* Поодинокі пісні такого призначення з’являлися в духовнопісенниках і раніше.

Отець Іван Дуцько в складі “Книжечок місійних” видав духовнопісенну збірку “Півець. Збірник нових церковно-народних пісень” (“Книжечка місійна”, 1906, ч.3–4). Вона включає 24 духовні пісні, кожна з яких має зазначене призначення, як у почаївському “Богогласнику”. Уся збірка написана для однорідного 2-голосого хору. Побудована збірка так: на початку – пісні під час Служби Божої, далі – Господські пісні (починаючи з Різдва), Богородичні, пісні на честь святих і, як пише автор, на деякі випадки (сюди входять пісні “З нами Бог”, пісня на честь посту “На Вавилонських ріках” та похоронна пісня “Лишаю вас, пороги”). Деякі з надрукованих тут пісень (“О Ісусе наш небесний”, “З нами Бог”, “В Назареті зацвіла лелія”) надалі в співаниках друкувалися з деякими метро-ритмічними змінами, часом натуральний мінор змінювався на гармонічний. Тут треба нагадати, що духовні пісні другої половини XVIII ст. хоча й опиралися на функційно-гармонічне мислення, не містили позначень VII підвищеного ступеня. На це, видно, й орієнтувалися автори під час написання деяких пісень. Таким чином, надруковані первісно пісні в практичному використанні шліфувалися й згодом друкувалися в оновленому вигляді.

Усі пісні збірки “Півець” написані на слова і музику І.Дуцька. Вона є єдиним джерелом, що розкриває авторство таких відомих пісень, як “Вірую, Господи”, “Страждальна Мати”, “Тіло Христове прийму”, “В Вифлеємі новина” та інших. Пісня “Лишаю вас, пороги” в інших друкованих виданнях не зустрічається.

Поза увагою статті залишилися збірки духовних пісень М.Копка та І.Біликовського, що базуються переважно на піснях давнього походження, та ненотовані видання.

Отже, наприкінці XIX – у першій половині XX ст. було видано значну кількість авторських духовно-пісенних збірок, які пропагували нові пісні релігійного змісту, написані розмовною мовою галицьких українців. Перші духовнопісенні збірки українською мовою були видані на основі “Книжечки місійної” Т.Луциком, В.Матюком і О.Нижанківським. Видавничі центри знаходилися у Перемишлі та Жовкві. Збірки видавалися для різних хорових складів. Авторі-упорядники часто, особливо на початку творчого шляху, включали до збірок обробки давніх духовних пісень, що свідчить про їх орієнтацію в творчості на українську духовнопісенну спадщину. Рідше з’являються в збірниках пісні, створені під впливом польської духовнопісенної культури. Більшість збірок структурно близькі богогласниковим виданням, але в деяких збірках є намагання відокремити і часом перемістити блок Різдва пісень (коляд), а також увести розділ пісень для виконання під час Служби Божої, який виноситься на перший план. Низка нових пісенних розділів у подальших виданнях пісенних збірок-антологій з’явилася з окремих видань “Духовно-музичних творів Й.Кишакевича”.

Була спроба створити блок пісень-молитов (“Молебні часи”), яка в такому вигляді не прийнялася, але дала ряд вартісних духовнопісенних композицій. Деякі збірки містять духовно-пісенний матеріал, який не перевідавався і є важливим для вивчення шляхів розвитку української духовної пісні того часу.

За способом творення авторські збірки можна поділити на дві групи: збірки, побудовані на нових піснях (“Молебні часи”, “Ангельський хор” і “Служба Божа з додатком...”, “Півець”) та збірки, створені на основі вже друкованих пісень (“Збірник церковно-народних пісень”, “Духовно-музичні твори Й.Кишакевича” та ін.). Перевидані пісні можуть містити більші чи менші зміни матеріалу, особливо на початку. Мінорні пісні зі збірок, що ладово наслідували давні співаники без загострень гармонічного мінору (“Ангельський хор”, “Півець”), у практичному використанні отримували більш звичне для народного чуття підвищення VII ступеня. Таким чином, авторські збірки, залежно від їх ролі пісенного першоджерела чи передруку, відображали процес редагування та вдосконалення нових пісенних зразків.

1. Бермес І. Віктор Матюк: Біобібліографічний покажчик. – Дрогобич, 1993.
2. Осадця О., Соловій Л. Нотографічний покажчик творів Остапа Нижанківського // Записки НТШ. / Праці Музикознавчої комісії. – Львів, 1993. – Т.СС XXVI. – С.477–494.
3. Гордієнко В. Композитор о. Йосиф Кишакевич. – Львів, 1998.
4. Кияновська Л. Творчість отця Йосифа Кишакевича. – Львів, 1997.
5. Черепанин М. Музична культура Галичини. – К., 1997.
6. Щоденні молитви. – Жовква: Друкарня ОО.Василян, 1941.
7. Гірняк Ю. Рецензія на “Молебні часи” // Богословський вісник. – 1901. – Т.2.
8. Наука, штука і література // Діло. – 1893. – Ч.278.

9. Филипчак І. Лукань Р. Окружна школа у Лаврові 1788/89 – 1910/11 // Записки ЧСВВ. – Львів; Жовква, 1932–1941. – Т. V. – В. 1–4.
10. Гіряк Ю. Рецензія на “Вінець набожних пісней” // Богословський вісник. – 1901. – Т. 2.
11. Різдвяні пісні (коляди) на два голоси зредагував М. Федорів. – Видання ОО. Василян. – 1990.

Authors' collections of Ukrainian spiritual songs are considered in the article, published in Halychyna at the end of the XIX – the first half of the XX centuries, as important sources of studying spiritual songs of that period. Their composition, structure, function, proportion of the old and new song material are analysed. Attention is paying to the songs of authors' collections, which were changed the character of these changes is shown.

Key words: spiritual songs, old and new song material.

УДК 787.1:78.082.4
ББК 85.315.4

Анжела Приходько

ПОЛЬСЬКИЙ СКРИПКОВИЙ КОНЦЕРТ ХХ ст. В АСПЕКТІ СТИЛЬОВОЇ ЕВОЛЮЦІЇ ЖАНРУ

У статті висвітлюються деякі аспекти стильової еволюції жанру в польському скрипковому концерті ХХ ст. Основний акцент зроблено на концертах для скрипки М. Карловича, К. Шимановського та К. Пендерецького.

Ключові слова: скрипка, концерт, жанр, форма, традиції, новації.

Польський скрипковий концерт посідає важливе місце в розвитку скрипкового концерту як європейського, так і світового значення. Видатні композитори Польщі Кароль Ліпінський, Генріх Венявський, Мечислав Карлович, Кароль Шимановський, Вітольд Лютославський, Кшиштоф Пендерецький внесли вагомий вклад у музичну культуру свого народу, створивши низку творів, що складають “золотий фонд” концертуючого скрипаля.

Спеціальної літератури, яка б досліджувала зарубіжний скрипковий концерт ХХ ст., у сучасному українському музикознавстві немає, незважаючи на те що цей жанр був відображений у творчості найвидатніших композиторів і втілює в собі найбільш типові й характерні ознаки провідних стильових напрямів. Кожен із таких напрямів утворив при цьому свій стиль, власне трактування жанру та свою систему інструментальних вирішень.

Отже, актуальність даної теми полягає в дослідженні творчо-мистецьких та техніко-виразових особливостей польського скрипкового концерту в контексті загальної еволюції жанру у ХХ столітті. Вивчення інструментальної складової музичного процесу завжди актуальне й цікаве для музичного виконавства й педагогіки.

Метою публікації є спроба проаналізувати скрипкові концерти польських композиторів в аспекті стильових впливів, формотворення й трактування жанрової моделі.

Вирішення проблеми базується на прикладі концертів для скрипки М. Карловича, К. Шимановського та К. Пендерецького.

У наш час інтерес до творчості композиторів ХХ ст. безперервно зростає. Твори сучасної музики щораз більше привертають до себе увагу в концертних програмах, у педагогічній практиці, стають предметом спеціальних досліджень тощо.

Однак перехід до створення нової музики ХХ ст. не був раптовим. Мистецька діяльність багатьох композиторів, без яких неможливо уявити повну картину сучасної музики, бере свій початок ще з останніх десятиліть ХІХ століття. Одним із таких композиторів, у творчості якого вже проявилися риси новітніх течій наступного сторіччя, був Мечислав Карлович (1876–1909).

Період зрілості й розквіту таланту М. Карловича почався з його скрипкового Концерту. Прем'єра цього твору відбулася 13 березня 1903 р. у Варшаві (у рамках авторського концерту), а вже 21 березня Карлович диригує своїм твором у Берліні. 7 квітня того ж року композиторові аплодують у Львові. Прогресивні суспільні кола й преса дають високу оцінку диригентській і композиторській майстерності Карловича. Особливо позитивно критика відзначила його скрипковий Концерт.